

Disputatio philosophica inauguralis de vitiis humanae cognitionis

<https://hdl.handle.net/1874/342818>

DISPUTATIO PHILOSOPHICA
INAUGURALIS,
DE
VITIIS HUMANÆ
COGNITIONIS,

QUAM,

FAVENTE DEO TER OPT. MAX.

Ex auctoritate Magnifici Rectoris,

D. JOHANNIS MUNNICKS,

Reip. Ultrajectinæ Poliatri, atque in inclytâ ejusdem Academiâ
Medicinæ, Anatomies & Botanices Professoris Ordinarii,
NEC NON

*Amplissimi Senatus Academici consensu, & Subtilissima
Facultatis PHILOSOPHICÆ Decreto,*

Pro DOCTORATUS in PHILOSOPHIA Gradu, & ARTIUM
LIBERALIUM MAGISTERIO, omnibusque prærogativis
ritè ac MORE MAJORUM consequendis,
publica Philosophantium censura exponit

JANUS TRIGLAND, HARLEMO-BATAV.

Ad diem 25. Maji, horâ locoque solitis.

TRAJECTI AD RHENUM,

Ex Officinâ FRANCISCI HALMA, Academiæ
Typographi, clō. lōc. LXXXV.

DISPUTATIO PHILOSOPHICA
IN PROSA
DE

VITIS HUMANA
COGNITIONE

OMNIBUS

SACRUM.

FRANCOFURTI AD RHODANUM

IN AEDIBUS BERNARDINI WILHELMI
LIBRARI

DISPUTATIO PHILOSOPHICA
INAUGURALIS
DE
VITIIS HUMANÆ
COGNITIONIS.

T H E S I S I.

Uia hoc vocabulum Vitium notat caren-
tiam alicujus perfectionis in hac illave-
re, quæ ipsi adesse debebat; & cum om-
nis carentia nos cogitare facit de oppo-
sito ejus, cujus illic absentia est: etiam
hæc vocabula, Vitia humanæ cogni-
tionis, menti injicient cogitationem ali-
cujus normæ & regulæ in humanâ co-
gnitione, quæ si hinc abest, Vitium
esse dicetur. Aded quotiescunque res nobis in intellectu repræ-
sentamus; quoties plura intelligentes, illa plura de eodem vel
dici, vel non posse ex vero, judicamus; quoties judicia alia
post alia jungimus, eum in modum ut prior sit ratio postero-
ris; omnes illæ mentis operationes rationem habent, quare sic,
& non aliter, agamus. Confirmant id omnes quoties de turpi
& honesto, de æquo & iniquo loquuntur; quoties vituperant
vel laudant; nam sic agnoscunt dari aliquid in mente juxta quod
hoc

DISPUTATIO PHILOSOPHICA

hoc modo definiunt. Idem asserunt, qui principia per se nota lumen rationis, dictamen rectæ rationis admittunt, eo enim indicant dari aliquam veritatem, tanquam normam, ex quâ hoc modo vel cognoscamus, vel agamus. Atque hoc monendum fuerat, ut ne, nisi humanæ cogitationis & cognitionis ratio daretur, frustra de ejus vitiis ex ratione agerem. Est itaque vitium humanæ cognitionis, vel ignorantia primæ veritatis, sive principii, ex quo aliqua veritas est deducenda; vel ignorantia consequentiarum: quod utrumque potest duplici modo contingere. In illo quidem, quando nesci sumus veritatis primæ & nescios nos esse scimus; vel quando revera verum principium ignoramus, loco ejus falsum, sive ex quo res deduci non potest, subsumentes, existimantes nos verum principium invenisse. In hoc vero, quando, cognito principio, nos alia cognita habere putamus propter primam veritatem, quæ propter eandem cognita non habemus: vel contra, quando propter illam cognitam illa non cognoscimus, quæ propter eandem cognoscere potueramus, quod fit, si in ratiociniis ulterioribus faciendis subsistimus, quæ hoc amplius ex rei cognitione jam factâ fluebant, non videntes.

I I.

His duobus omne humanæ cognitionis vitium absolvitur. Respectu primi modi res dicitur obscura, quia est plana ignorantia principiorum, quæ quo major est, eò res dicitur esse obscurior. Respectu secundi modi res est obscura, si longâ serie consequentiarum opus est, ut cognoscatur; quia enim ad hoc summa attentio requiritur, & ut diu animum uni certæ rei adjungamus, quod nobis est insolens, animus ad alia avertitur, & quod unius rei est, alteri tribuit. Hinc contra intelligitur, quæ sit rei claritas; si multa talia cognoscimus, quæ nobis occasionem dant rem intelligendi: vel si propositio demonstranda, vel veritas cognoscenda non abest longe à principio, sed intellecto hoc, ferè intelligatur. Ita ut obscuritas & claritas non tam rerum sint quam potius intellectus, qui denominat rem obscuram vel claram respectu pauciorum

ciorum vel plurium adminiculorum quibus ut mediis in rei cognitionem potest pervenire. Inde quod uni clarum est, alteri est obscurum, & contra: nam alter cognoscit principia, unde aliquid deducitur, alter non. Hæc autem principia si faciliè ab intellectu inveniuntur, si dexteritate quâdam legitimæ consequentiæ inde eliciuntur, illa in mente facultas ingenium appellabitur: in quantum autem faciliè unum ab alio distinguere possumus, intelligentes id, quod hoc illo modo esse repræsentatur, quomodo, quando, & quousque tale sit, iudicium esse dicitur, per excellentiam, pro iudicio rebus conformi. Quorum si absentia est, homo vel nihil quod per consequentias cognosci debet, sciet; vel in iisdem faciendis errabit plurimum. Atque de hoc posteriori vitio paucis dicam, consideraturus homines non in quantum nihil cognoscunt, sed in quantum mala cognoscunt, quod posterius priori pejus est.

I I I.

Hoc ut ordine agamus, videntur quædam præmittenda de errore generatim, ut ita ad illa quæ de his & illis erroribus speciatim dicenda sunt, descendamus. Error est, Plurium prædicatorum unio inter se, in mente applicatorum rei, cui non conveniunt. Est is Error in iudicio. In discursu erit, Unio plurium iudiciorum in mente, applicatorum rei, cui non conveniunt. Norma verò erroris est absentia normæ veritatis; ut igitur error esse dignoscatur, attendendum est ad normam veritatis, si abest, aut adest. Quæ norma est regula nostrarum affirmationum vel negationum; sive, signum unde dignoscimus aliquid esse affirmandum vel negandum. Hoc autem signum non definit esse tale, etiamsi quis erret circa illud signum, putans illud adeste, quando revera non adest: nam id contingit vitio ipsius cognoscentis & non vitio signi; cognoscens enim ob varias circumstantias loci, & temporis non satis ad signum attendit. Quare non rectè quærunt, qui volunt aliquem dare istius signi signum, ut ita semper de præsentia signi certi simus: Nam hoc pacto signum veritatis signum non esset, sed illud aliud, ad

quod velut ad signum exploraretur : & humana cognitio infallibilis reddi posset, quia infallibile signum, ad quod examinaretur, haberet. Quare dicendum nostram cognitionem normam habere respectu nostri non infallibilem, sive circa quam nos aliquando fallimur, quæ ex sese tamen norma manet : vel dicendum nos nostræ cognitionis nullam habere normam, quia eandem nemo infallibi signo sibi eandem adesse ostendere potest ; quale solum norma veritatis ex horum verbis esse debet. Sed cum posterius absurdum est, prius concludimus. Atque hinc contingit nos errare ex defectu nempe normæ, circa quam non possemus falli, dum esset indubitata omnibus & semper ; qui conceptus est primo prima humanæ imperfectionis in cognoscendo Idea.

I V.

Videmus jam quid ad hanc quæstionem respondendum sit, quæ quæritur, si homo potest sibi ab omni errore cavere? Ex dictis patet, quod non, sc. norma infallibilis dari deberet, secundum quam deberemus judicia nostra instituere: Talis autem speranda non est; præsertim si attendimus esse alias normas falsitatis in nobis, ex quarum præscripto multa nostra judicia instituere solemus, & quæ, quia nunquam omni loco, omni tempore aberunt, aderit error. Intellego Pravos nostros affectus, quibus ab infantia affueti, etiam maturiori ætate adhærescimus: ab his oritur illa in judicando præcipitancia, quæ causa errorum esse dicitur, sed hæc illos sæpè priores causas habet. Affectus illi sunt motus corporei primò primi cum corpusculi nostri ortu orti, variorum desideriorum contra rectam rationem in mente nostrâ causæ, eamque continuo consuetâ motione ad eandem cogitationem determinantes; quibus mens impedita non alia cogitat, quam quæ ad hanc motionem ipsi obvenit cogitatio. Cum enim ad varias corporis motiones, mens ipsi unita variè cogitet, prout primæ motiones fuerunt, ita & cogitationes ad illas excitatæ se habuerunt. At verò scimus primas vitæ nostræ occupationes & studia in eo poni, ut quod nobis bonum est, de eo nobis prospiciamus,

mus, ut illa quæ nos cupimus habeamus; breviter, quod nostra desideria pro normâ agendi pertinaciter habeamus. Tales sunt primæ mentis cogitationes, prout corpori unita est, & in quantum considerat res, ut appetendas vel fugiendas, de quibus iudicat ad primum corporis impulsus. Et quia quod fit in rebus cognoscendis ut bonis vel malis corpori, etiam fit de iis spectatis, ut veris vel falsis, quæ posterior cogitatio est, hinc consuetudo consuetudinem trahit, & omnimoda præcipitancia in iudicando oritur, quia ab infantiâ assueti fuimus sine examine iudicare. Dum ergo multæ de primis istis motionibus manent, simul & memoria iudiciorum antea factorum ad tales impulsus corpusculorum recurrit; mens, nisi continuò se examinans, (id est ad veritates quas secum invenit, sive quas cogitat sine operatum motionum, vel hoc tempore, vel unquam factarum, attendens, secundum quas de talibus motionibus iudicare debet) eodem modo, ut in infantia solebat, iudicat. Et in his est quod sapiens à vulgaris cognitionis homine distinguitur: nempe, cum ad motus corporis variæ oriuntur in animâ cogitationes, homo vulgaris ita cogitat, & illud, ad quod cogitandum à corpore impellitur, si primò res obvenit bona, talis est; si mala, talis est, nihil examinat, prout quæque ipsi primò obveniunt talia iudicat: quia autem id quod semel iudicium tulimus, non facillè mutamus, uti experimur quotidie, ideò talia iudicia præiudicia vocantur, & ob pertinacem defensionem multum obsunt veritati. Sapiens verò non videt, quas cogitationes motus imprimunt, sed quales imprimere debent, & id ex præscripto illarum veritatum, quas cognoscit in se, ad quas leges motuum examinat; & ita se habet circa res cognoscendas tanquam veras vel falsas. In rebus verò cognoscendis tanquam bonis vel malis, ita se habet. Quoniam scit ad varias animæ cogitationes, varios in corpore motus sequi; examinat res iterum secundum Ideas, & quales illas postea invenit, tali modo de iis cogitat, quæ cogitationes crebro repetitæ motiones priores extinguunt vel in totum vel ex parte faciunt; vel etiam quandoque motus planè contrarios excitant. Atque hoc regimen est viri sapientis, quando affectibus imperat.

Affectus

Affectus autem mali in hoc sunt multorum errorum causæ, tum ut oriantur, tum ut veteres protegantur; quod aliquem impellant, ut satisfaciat isti suo desiderio, quare tum ad hoc conservandum omnia sua judicia determinat, & suas omnes de veritate sententias ad hoc privatum benè esse & contentum, accommodat. Unde quæcunque sententia turbat illud desiderium, rejicitur, hoc enim normam habet omnium suorum judiciorum. Sic homo gloriosus, & se totum ad gloriam consequendam componens, sententias, quæ amplificandæ sui nominis famæ obversantur, etiam sine examine rejiciet. Huc si superbia accedit, quæ est nimia nostri æstimatio ob quædam, quæ in nobis putamus dona, credemus nos aliis vel cognitione esse superiores (viventibus præsertim) aut saltem æquales; quapropter si qua sententia proponitur, quæ nostra non est, illo fundamento hanc rejiciemus, quia si quid boni & egregii in illâ esset, nos jam ante illam perspectam habuissemus; aut ad minimum illi, quos nos pro doctoribus nostris agnoscimus, viris doctrinæ suæ & ingenii famam cum multis sæculis adæquantibus. Ita non solum amor nostri, sed & amor erga alios impedit errores attendi: hinc amicorum & hominum, quibus benè volumus, præsertim si doctrinâ & rerum scientiâ pollere creduntur, facile sententiam amplectimur: Dum enim illis, in quantum amici nostri sunt, benè volumus, optamus penes illos potius, quam penes alios esse veritatem, si itaque dubii de re aliquâ sumus, citius illis, quam his assentimur. Quod rectè illi norunt, qui quando alicujus sententiam volunt traducere, ejus personam in invidiam adducunt: ita ut satis sit aliquem odisse, ad credendum nullum bonum ab eo posse proficisci. Dicat quis, primò esse cognitam sententiam hominis, & quia illam reprobamus, ideo & hunc reprobari. Sed certè, ita quidem oportebat: verum is hoc non objiciet, qui attendit multos solo visu hominem aut famâ vel amare sæpe, vel odisse. Intelligitur jam, quare qui sententiis differunt, etiam inimico sint animo. Homo sese amat, credit

se a multis meritis instructum, adeoque facultate res intelligendi; qui sententiâ contrarius est, hæcenus dicit illum Hominem esse a scientiâ imparatum, in quantum res non intelligit, ut sunt: si id in multis est, idem est, ac si dicat, talem ingenio esse destitutum; actiones sequuntur habitum. Ita omnia ad nostrum commodum referimus, & faciliè hoc defendimus, quod quia nobis bonum est, credi optamus. His intellectis intelligitis quare primò lata de rebus judicia tam pertinaciter defendantur, nam agnoscere se errasse, esset confiteri se habuisse defectum ingenii: non opinantur hoc Homines. Simul videmus quomodo nos gerere debeamus in determinandâ aliquâ controversiâ, sæpè saltem. Debet quis attendere animum ad hoc, ut videat quænam secta capiat majus commodum peculiare ex aliqua sententiâ, an illi qui negant an illi qui ajunt; nam nemo contra suum commodum sentire alios volet, si id potest impedire: quare illa improbabit, quibus honor suus minueretur.

V I.

Omnes tamen nolitiones & volitiones vehementiores non ob-
sunt veritati, ex desiderio enim sciendi natum est philosophari, &
si unus tantum affectus est, nimirum amor, non rectè credunt
qui existimant, amorem aliquem in veritate cognoscendâ impe-
dire, vel, quod idem est, in studio sciendi: amor enim sciendi
scire nos fecit. Et deinde, potest ipsa res amata esse stimulus scien-
di, variis modis, sed hic omnes complectitur, Omnis finis nos
facit cogitare de mediis, quia ergo rerum scientia nos sæpè facit re-
rum potiri, quibus absque hâc caruissemus, (nam quoties no-
stris desideriis decimus, id fit vel defectu sapientiæ, vel poten-
tiæ, quatenus media non invenimus, vel istis frui non possumus)
eò magis animum ad sciendum appellemus. Præsertim id verum
est, si res amata, est res ratione utens, quæ sibi similem amans,
id est rem maximè ratione utentem, facilius acquiri potest. Sic
multorum errorum causas potius ad affectus retulimus, quam ad
præcipitantiâ, vel ad abusum Humanæ libertatis; de præcipi-
tantiâ dictum est, quomodo ex affectu oritur: Sed illud poste-
rius

rius nollem dictum, nam nihil hâc parte magni dicitur, idem est ac si quis dicat, nos errare, quia possumus errare. Nempè hoc dicitur; possumus determinare voluntatem nostram ad verum, & ad falsum, (intellige per voluntatem id quod alii vocant *judiciam*) adeoque ad verum aut falsum naturâ nostrâ indifferentes sumus, abutimur jam illâ indifferenti libertate in hoc, quod illam voluntatem quam ad veritatem determinare debueramus, ad falsitatem determinemus. Non rectè, Præterquam enim quod jam ab aliis dictum sit, nos nostrâ naturâ non esse indifferentes ad verum & falsum, quia naturâ corrupti magis inclinamus in hoc, quam in illud; quod quia aliunde quam ex ratione humanâ habetur, ego mitto: respondens id ex ipsâ nostrorum principiorum cognitione quatenus homines sumus non benè dici, nos esse ad verum & falsum indifferentes, adjunctis & consideratis circumstantiis, sinè quibus nulla nostra judicia formantur, quemadmodum autem quod ad circumstantias indifferentes non sumus, ita etiam non erimus indifferentes ad illud quod ad istas circumstantias sequitur: at verò multa nostra judicia dependent a motibus corporeis, qui cum are cognoscente tantum in quibusdam casibus quod ad eorundem determinationem determinantur, & quod ad primos impulsus a re istâ non sunt, potius res cognoscentis, si cum talibus motibus unita est, ab his determinabitur, quam hi ab illâ. Alia judicia pendent a nostrâ perceptione (clarâ & distinctâ, an a nexu subiecti & prædicati, jam non quæro) ut eâ positâ non possumus judicium nostrum cohibere id est ut non simus indifferentes ad opposita judicia, hoc est ad verum & ad falsum. Indifferentia enim definitur, quod sit talis animæ potestas, quâ, positis omnibus ad agendum requisitis possumus agere vel non agere: jam autem positis talibus circumstantiis per animam non est, secus judicare, Secundo, hic tacitè supponitur quod indifferentia ad opposita sit major perfectio quam ad unum esse determinatum, quæ sententia aliquando fallit: si enim indifferentia se habet ad duo talia opposita, quorum unum est perfectio, alterum est istius perfectionis absentia, uti hic; non rectè illud indifferentia dicitur, sed est mera impotentia & imperfectio, quæ in quantum reperitur in rationali
prin-

principio, eo ipso indifferentiam cognitionis tollit, & quandam erroris necessitatem infert. Undè male quis dicitur ad sua vitia esse indifferens, quia enim nemo vult erroneum iudicium, error alii causæ quam libertati est attribuendus. Et certè, si qua alia, saltem hæc indifferentia est minimus gradus libertatis. Unde concludimus, ad optima esse determinatum, summa libertas est.

V I I.

Cum itaque sæpius erremus, oportet nos multa præiudicia, id est iudicia lata ante debitum rei examen, circumgestare, quæ deponenda esse licet omnes doceant, tamen à quibus cognoscendi modis debeamus abhorre, ut id præstemus, non satis adjiciunt. Speciatim itaque dicendum est, quæ sunt illa quæ pro legitimis modis cognoscendi habentur, & tamen mirum in modum obsunt veritati, & humanæ cognitioni circa vera: sive, quæ illa sunt quæ mens hominum approbat, imò quærit, tanquam talia quæ mentem perficiunt, & tamen confusionis, obscuritatis, & consequenter erroris in mente humana, sunt causæ. Quod ut præstemus, notandum est, mentem de omnibus cogitare non posse, sive, omnia illa sciri non posse, quæ ex se & naturâ sua possent intelligi: ergo mens humana necesse habet instituere delectum rerum cognoscendarum, omittis aliis, de quibus cogitare non potest ob multitudinem. Sed dicat quis, quomodo mens istum delectum instituet? Nempè, cum omnis agens rationalis, rationaliter agens, intendit aliquem finem in suâ actione, quem ut consequatur, media quædam eligit ad suum finem utilia: ita & mens humana rationaliter cognoscens, sciet, aut saltem scire debebit finem, cujus gratiâ illa, quæ scire nititur, scire velit; hunc finem si invenerit, & secum animo certum ac constantem præfixerit, omnis illa rerum cognitio, quæ potest finem attingere istâ cognitione à sese intentum, erunt cognoscenda; illa verò quibus mediantibus finis iste obtineri non potest, nugæ erunt & ineptiæ in humanâ cognitione, & doctissimè ignorabuntur. Jam verò quis est finis iste, cujus gratiâ nostrum laborem impendimus, & ad quem omnes nostras actiones dirigimus,

mus, quo obtento acquiesceremus, hoc est summum bonum? Qui quis erit alius quam vitæ felicitas, omnes enim sua mala fugiunt, & infelicitatem; id est, felicitatem quærunt. Hæc felicitas quamvis in diversis rebus à diversis hominibus ponatur, omnes tamen in idem conveniunt, quod quærant statum animi tranquilum, complacentem sibi in fruitione alicujus boni, quæ lætitiæ mentis oriundæ ex acquisitione finis, definitio est: At vero cum ille status debeat secundum lumen naturæ quæri, alias perennis esse vix potest, sed faciliè perturbatur, quia ratione destituitur; hinc si quarundam rerum cognitionem & sedulam investigationem superfluam esse ratione ostendero, id est talem, quæ, sive adsit, sive absit, nihilo sumus perfectiores, sed contra: eadem operâ non esse medium ad felicitatem demonstravero; adeoque ab homine rationali, insuper habente quicquid ad finem suum non facit, rejiciendam.

V I I I.

Primò agemus de signis nostrorum conceptum, quibus aliis hos indicamus, & quia omnia non posse sciri notavimus, considerandum est quousque illa signa sunt utilia, adeoque bona, & per consequentiam cognoscenda. Hoc ut definiamus, videndum est quid boni præstet quævis dialectus in se considerata, sive, quo fine ab hominibus est instituta. Hunc finem in omnibus linguis unum eundemque reperimus, adeoque intellecto unius fine, & cæterorum intelligitur. Qui finis optimè intelligetur, si incommodum quod ex absentia talis signi accideret, perpendimus: ita enim causa humanæ cujusdam institutionis citò intelligitur, quando consideramus, quænam incommoda sunt ex absentia talis institutionis, evitatio illorum, hujus causa est. Ipsa verò experientia manifesta facit incommoda, tale signum si abesset in hominibus cum aliis viventibus; quia enim nos nobis omnia necessaria sufficere non possumus, sed alii aliis indigemus, quæ indigentia quia ad determinationem voluntatis significari non potest, opus fuit tali medio quo alius ab alio poterat affici: verum id motibus corpusculorum extra nos contingere observari potuit, quare & his
 usi

usi sunt. Sed quia illa corpuscula motibus infinitè variis poterant ad alia appell. ex varietate istius appulsus varia signa sunt orta, & à consuetudine istum appulsam varium percipiendi mente, istius signi cognitio orta est. Omnia ergo signa sine conveniunt, ut ex ipso vocabulo potest intelligi, nempe ut signa sunt, id est ut significant. Verum & in hoc conveniunt, quod sint supplementum alicujus imperfectionis. Ita quædam res quæ perfectio esse creditur in circumstantiis, in quibus sumus, absque his est imperfectio: nam res perfectissimæ solâ voluntate sine ope signorum externorum agere possunt, sic enim Deus solâ voluntate principia veritatis & bonitatis animæ fecit innotescere. Hinc concludo omnem bonitatem signi à circumstantiis esse, in quibus nos homines constantes ex duabus diversæ naturæ rebus, positi sumus, citra quas bonitatem habere desineret. Sic ergo necessitas facit usum, quâ necessitate sublata & usus tollitur, & sublato usu, signi externi bonitas, nam ad hunc erat solum institutum. Unde infero, si omnes homines eodem signo externo uterentur, humanum genus futurum perfectius; dum enim hoc est supplementum præcedentis imperfectionis, quo paucioribus indigemus supplementis, eò erimus perfectiores. Verum hoc haberi non potest ob varias rationes ex indole hominum deductas, qui patriis moribus, patriæ linguæ assuefacti, neutrum immutare, sed se his rebus ab aliis nationibus distinguere volunt. Tum etiam quædam alia sunt in hoc incommodo diversorum signorum commoda. Adeoque hæc illatio magis sperari poterit, quam obtineri. Quare quæ haberi possunt, illa potius deducamus. Cum necessitas linguæ sita sit in usu, cujus linguæ nullus usus est, ejus nulla est necessitas: undè infero solas linguas, quæ inter viventes obtinent, esse necessarias, cum his enim solis habemus linguæ commercium. Quin non omnes, sed qui viventes unâ se possunt linguâ exprimere, ne duabus utantur, hæc enim unâ necessitati satisfaciunt. Cum autem quod necessarium non est, omittendum ab homine sapiente est, præsertim si necessaria, quæ agat habet, quod hic verum est, cognitio plurium linguarum, quam quarum usu indiget, à sapiente quærenda non est.

I X.

Atque hic intelligitur quam verum sit, non esse disputandum de nomine, cum enim omnia nomina ex institutione humanâ sint, atque ad eò ex plurium consensu nata; clarum est, neminem rectè de illis dissentire, quæ sine consensu haberi non possunt: & dum omnes aliquo saltem signo indigeant, pleræque illis esse debere quo uno utantur, modò per id intelligi possint. Sequitur hinc, quod, quando quis habet signa per quæ intelligi potest ab omnibus à quibus signa illa instituta sunt aut consuetudine recepta, illum multum humanæ cognitioni obesse, qui alia aliqua signa adhibet quæ à paucioribus intelliguntur, dicens se ista distincti conceptus, simul & brevitatis gratia adhibere. Non rectè; quia supra audivimus bonitatem omnium modorum exprimendi esse ab usu, & ut intelligaris; itaque qui modus exprimendi non intelligitur, erit rejiciendus, si alius est quo intelligi potes: jam verò multa intelligerentur, & revera intelliguntur melius, & à pluribus, si verbis & modis loquendi usitatis uteris, quam si aliquod nomen, ex multis relationibus factis ad tuum intellectum, rebus indis, & veritates quas quivis novit, peculiaribus tuis verbis appellas; non plus in rebus videns, sed in comparatione rerum inter se, & juxta illam harum denominatione, magis copiosus. Quod autem modi isti exprimendi peculiare, vel termini, sint obscuriores aliis quibusdam loquendi modis communibus, id eò verum est, quia illi termini aliis verbis non intelligentibus explicantur, per quæ autem aliquid explicatur, illa verba explicandis sunt clariora. Nec hoc breve est, quod bis dici debet. Nec distinctum, quod vel nihil quod intelligatur, vel multa simul intellectui objicit, dum in rebus diversissimis convenientiam, non rei, sed nominis indicat. Sapiens igitur talibus obscuris modis loquendi abstinere, intelligens cujusvis externi signi finem esse significare, adeoque illud non esse signum, quod nihil significat: nec, pro istis terminis disputans, de nominibus disputabit: homo commodus, subveniens in hoc imperfectioni humanæ, quod perspicuis verbis utatur, & quorum nulla bonitas nisi à fine est, ea, si finis desit, mala

mala esse existimet. Exinde vero factum est, quod plurimi conceptibus caremus, verbis abundamus; scilicet jam diu est, postquam vera rerum nomina amisimus; & quod omnis labor in novis fingendis verbis positus fuit; quia de rebus ad verborum auditum cogitabamus, quot verba habebamus, tot diversis modis nos res intelligere existimantes; atque hoc modo omnia nominum divisionibus, an confusionibus, replentes. Sed hæc, & alia ejus generis, potius oratiunculæ meæ, quam disputationis materia sint: at difficile est disputare, quando declamare oportebat!

X.

Ad hos loquendi modos non accuratos pertinent similitudines rerum tales, quæ nihil, nisi idem nomen commune habent: five, in quibus cogitatio de alterâ re alteri non potest applicari; verum omnis similitudo, quæ in illis reperitur, est in hoc sita, quod actiones unius rei, alteri quod ad nomen tribuantur; quodque effecta & modi efficiendi diversi quod ad conceptum, uno generico nomine uniantur. Tales autem sunt pleræque similitudines, quæ quotidie ab hominibus adducuntur: nempe fallit eos confusus quidam de modo cognitionis humanæ conceptus; viderunt res cum rebus collatas melius aliquando intelligi, quam fuissent intellectæ sine istâ collatione; quod quidem verum est: sed quoniam illa collatio qualis sit, non attenderunt, hinc quamvis collationem inter res pro legitimo cognoscendi modo habuerunt. Sed si attendissent, quotiescunque unum per aliud intelligimus, conceptum unius rei quem ante de eâ habuimus, etiam in alteram rem convenire, nos deprehendere, adeo ut idem conceptus maneat, sed ille tantum transferatur ad aliam rem, cui illum ante non tribueramus; hoc si attendissent, summam curam in proferendis similitudinibus adhibendam esse vidissent. Et quemadmodum quæ diversæ naturæ existunt, diversimodè operantur, unumquodque suæ naturæ convenienter, ita ut modus operandi sequatur modum existendi; patet, quam malè res diversas, in modis operandi & existendi similes concipiant,

pian, aliquo saltem modo; & quod de alterâ re dicunt ritè & rectè, etiam de alterâ, quia prædicato aliquo communi, ab illis invento, conveniunt, dicendum existiment: quod tamen commune prædicatum, non est nisi nominis convenientia, ab illis inditi, cujus respectu nemini aliquod commune attributum tribui potest. Et certè hic cognoscendi modus, multis familiarissimus, quotidie magna confusionis in concipiendis rebus causa est. Ita quia ab infantiâ soliti fuimus corpora solum observare, eorumque modos tum existendi, tum operandi videre; proveciori ætate res, quæ corpora non sunt, intellectu, eas ad similitudinem corporum si non in totum, saltem in tantum concepimus, & quoniam in omnibus convenientiam quærebat, saltem communi Entis nomine junximus; ratione nominis commune attributum exprimentis, quædam illis communia esse credentes; quæ tum nomini isti, & omnibus quibus id nomen indideramus, convenire dicta sunt. Ratione operationis idem est factum, eandem ob causam, quia omnia ad similitudinem primorum conceptuum de rebus, quæ nobis primò obveniebant, concepimus. Sic quia vidimus primus nostris annis corpora aliquando agi, aliquando non, (vel ut tum locuti fuimus, aliquando agere, aliquando ab actione cessare) assuefacti hoc modo actionem ab agente ut duas diversas res distinguere, utpote quod, illâ sublatâ, remanebat; hinc factum nos rem continuò agentem intelligere non posse, sed semper velle quamvis actionem à principio distinguere; atque hinc alii de talibus rebus negant simplicitatem summam: alii, qui hanc concedunt, negant rerum, etiam talium, essentias per actiones exprimi & concipi debere. Atque hanc esse causam obscuritatis in talibus rebus concipiendis, quivis concedet, qui agnoscere vult, nos, ex judiciis antè factis, de faciendis determinare. Indè concludimus hoc nos non uno modo impedire in cognoscendo, quævis velle ad similitudinem rei, etiam diversissimæ, concipere: & inferimus res ejusdem ordinis ritè per se invicem intelligi: contra verò comparatione cum diversæ naturæ rebus obscurari.

X I.

Neque plurium rerum confusio in mente, est unicum vitium quod homines in similitudinibus adferendis committunt, sed & illud accedit, quod istis etiam citra necessitatem utantur. Supra enim audivimus omnem modum exprimendi debere hoc habere, ut se significare faciat tum, quando non est medium expeditius significandi suos conceptus: jam verò, homines sæpius similitudines adhibent, quando sine illis potuissent sua satis exprimere. Nam omnis similitudo adhibetur ut res obscurior declaretur; oportet itaque ut res quæ declarabitur, sit obscura, & quidem obscurior eâ, per quam declaratur. Qui itaque alios docebit, si id ritè agat, aliis in occasionibus quam hisce, istis parcat. At, quam sæpè peccamus, quod verba clara, & a quibusvis intellecta, similitudinibus an ornamus, (ita quidem existimant,) an verò oneramus? quæque debuerant ob suam claritatem fuisse medium ad demonstranda alia incognita, cum aliis cognitu non necessariis confusa, mentem audientis, vel legentis, dubiam sæpè relinquunt, si revera ante intellecta, nunc intelligit? quod eveniet, si non necessaria à necessariis discernere non potest, & credit rem per illa addita explicari, per quæ tamen intelligi non potest. Nam propter hæc adjecta, mens ad plures res cogitandas avertitur, & quoniam secundum normam harum, illam vult intelligere, (suspicitur enim esse ulteriorem explicationem) quarum non idem conceptus est, non solum aliquando dubia manet, quin sæpè errat, conceptum posteriorem priori rei applicans, & vice versâ. Debemus itaque in similitudinibus esse parci, non credentes illud sermonem nostrum ornare, quod mentis cognitionem adeò impedit. A similitudinibus generatim consideratis ad peculiariora quædam ejus nomina descendemus. Et colligimus ex hisce, Metaphoras non esse adhibendas ab homine in humanâ accuratâ cognitione; nam illæ sunt non accuratæ similitudines, quæ aliquæ res dicitur possidere, aut quicquam agere, quod alia res agit, aut possidet; sed in utrâque est longè alia possidendi, aut agendi ratio.

C

Quare tum notatum vitium

tium recurret, Scilicet rerum quod ad conceptus confusio : quam cum benè viderent ipsi inventores, præceperunt, omnem Tropum debere esse verecundum, damnantes nimium a conceptuum proprietate recessum. Sed qui nitidis conceptibus operam vult dare, perspiciet illos solum in conformitate omnimodâ intellectus cum re consistere, adeoque non nimiam tantum, sed & quamvis difformitatem cum eodem, id est, proprietatem, esse vitandam. Neque id debet dici delectare quod obest nostræ perfectioni. Neque id potest aliquem doctum efficere, quod specie cognitionis imponit. Quia autem similes loquendi modi improprii etiam in vitâ humanâ obtinent, hinc illæ infinitæ de rebus nihili quotidie inter homines disputationes, & verborum diffidia; nam alter alterius verba accipit propriè, alter impropriè : ambo enim illi loquendi modi, si non ratione, saltem usu permitti sunt; quin etiam, alter altero habetur quandoque elegantior, nam multi sic habent, elegantia esse, impropriè loqui. Ita quando verâ rerum cognitione destituimur, ejus opinione nos decipimus! Si tales plurimæ verborum acceptiones contingant in rebus gravioris momenti, quia hoc modo semper occasio excipiendi datur, quid de quaestione aut diffidio determinandum sit inter dissentientes, vix liquet, sed sub judice lis manet : & quia, quando unus eandem rem negat, alter affirmat, penes alterum verum est & justum, penes alterum falsum & injustum, hoc vitio utrumque sæpè premitur.

X I I.

Nec metaphoris multo meliora sunt proverbia & adagia; quæ vel respiciunt certum & peculiarem aliquem casum, paucis verbis comprehensum, ad alium, in quo videtur similis esse circumstantiarum concursus, relatum : vel talia sunt, quæ nullum factum verum in se continent, sed longè aliud quid significant secundum sensum dicentis, quam ipsa verba in primævâ institutione significant, adeò ut ex præcedentibus sit attendendum ad sensum, & non ad verba. Quantum ad priora, observabitur plerumque, in his casum ignotum cum noto conferri, & quia
non

non afficimur ab ignotis, quid velit homo talis dicere, insuper habebimus, atque adeò medio horum nihil discemus. Deinde cum in omnibus nostris actionibus debeamus attendere ad hoc, Cui Bono, nihil ad scopum faciet nostrum, facta cum factis conferri; vel enim laudare animus est, & sic certè multum aberramus ab instituto, nam in tantum laudem alicujus diminuimus, in quantum similia ab aliis etiam facta esse docemus. Vel volumus vituperare, nec hic magis est factum probè, nam tantum turpitudini casus decedit, in quantum non est inauditus, sed alios priores authores habet. Quòd ad posteriora illa, ex naturâ ipsius linguæ supra traditâ, sc. illam debere esse claram, adeoque non debere nos in verbis sensum quærere, sed invenire; quapropter obscuritas eorum oberit, quò minus recipiantur, si enim secundum ipsa verba iudicamus, seorsum dicentis non assequemur. Quia verò verba conceptum, cum quo ab humanâ institutione juncta sunt, injicere animo debent, hoc si non faciunt, apta non sunt. Hanc ob causam credemus nescienda esse ænigmata: quæ oriuntur ex vocabulis iidem diversimodè acceptis, & propter aliquam similitudinem imaginariam, quam hic aut ille homo suo ex conceptu inter res esse fingit, nomen aliquod rei proprium ex communi institutione, alii rei quam concepit ipsi similem, suâ ex institutione tribuit; petens postea, ut alius illam suam institutionem conjecet: quasi verò homini sit naturale alterius cogitationes novisse, & quomodo ille velit res considerare, & inter se comparare, ac juxta illa rem appellare. Sententiæ tamen ab horum ordine sunt excipiendæ, quæ continent brevia quædam effata, nobis indolem hominum & actiones eandem sequentes, indicantia, longâ & quotidianâ observatione petita, & ad judicia nostra secundum ea instituenda utilia. Oportet autem ut sententiæ istæ paucas exceptiones & restrictiones patiantur, unde quæ nullas habent, sunt optimæ: & quæ aliquas habent, docent tamen nos, plurimos esse tales in vita hominum casus, & elegantem materiam præbent intelligendi, quomodo affectus multorum judiciorum intempestivorum causæ sunt. Sed non idem est de exemplis, quæ tantum peculiaris hujus, illiusve hominis indolem, & res gestas ostendunt, quia enim ex particulari casu non certò aliquid ad generalem regulam reduci potest,

test, parum illa facient ad humanam cognitionem promovendam: undè malè argumentantur, eum in modum, hoc illi in istis circumstantiis contigit, ergo tibi idem in tuis, in quibus positus es, eveniet; ostendendum namque erat, in utroque casu futuram paritatem circumstantiarum omnium; quæ ad hunc casum concurrerant; quorum una forte si abfuisset illic, uti fortè hic abest, non evenisset. Accedit, quod homines tales à rei exitu argumententur, hunc in modum; illud benè, vel malè cecidit, ergo fuit benè vel malè factum; pessimo ratiocinio: possunt quæ quis optimè intendit, successu carere; Imò, eadem hoc tempore exitum optatum sortientur, quæ alio ad finem perducere non potuissent: nempè, alia in alias incidunt circumstantias. Unde malè quis denominatur ab exitu suæ actionis talis, qualis author ejus exitus fuisset appellandus: perindè ac si malus ille exitus ipsi imputandus sit, non crediderat illa, quæ facit, eò modo accipi potuisse. Unde omnis bonitas vel malitia à fine agentis, & non ab exitu denominanda est: nec videndum quid ad istam actionem revera sequatur; sed quid sequi aliis in circumstantiis potuisset; adeoque an vitium talis exitus in agente sit, an verò in aliis rebus, quæ actionem bonam malam efficiunt, quod impedire, per agentem non est.

X I I I.

Ex hâc observatione deducimus, quam hallucinantur homines in vitâ communi circa dotes naturæ hominum: plerique enim, ab exitu argumentantes, homines felicitate illa vitæ externa metiuntur; credunt, qui ea potitus est, præ alio pollere scientia vitam dirigendi eò modo, ut felix sit; contrà verò, alium, qui ista felicitate destituitur, tali copia destitui. Brevi, quod ille qui felix est, sit prudens in vitæ regimine; infelix verò, imprudens. Sed sciant sententiam hanc, Obsequium amicos, veritas odium parit: quia verò in felicitatè externa procuranda, amicis opus est, qui vera dicere malunt, quam adulari, paucos habebunt. Quod ad alios, in quibus hæc ratio non est; dicendum, omnes ferè homines felices, tales nasci, id est invenire in circum-

circumstantiis suæ nativitatis media ad talem felicitatem vitæ, quod ad homines, nempe à talibus parentibus, felicibus hoc modo, talibusque amicis abundantibus, orti sunt: unde etiam homines, ad sustentandam talem externam vitæ felicitatem, gradus consanguinitatis & invenerunt, & quotidie colunt. Qui jam talibus destituuntur, patet, quare infelices manent, etiamsi non minus sæpè felicitatem mereantur, quam illi. Sed hæc humana institutio est, quæ sequitur certam societatis constitutionem, quæ adeoquæ immutari nec potest, nec debet, quia sæpè habet legitimum fundamentum, in meritis erga societatem, si quidem non horum, saltem prædecessorum, quæ & in posteris agnoscenda sunt. Unde habemus, quid de distinctione ratione, natalium dicendum sit.

XIV.

Huc per consequentias delati, ad exempla redeundum est, quæ non quovis modo probabamus, sed circumstantiarum rationem habendam esse monebamus. Possent forte exempla considerari ut bona, si talia adducantur, quæ affectum aliquem laudabilem in nobis excitant, ad prosequendam virtutem vel vitium fugiendum, qualia sunt in quibus continentur præmia virtutum, vel pænæ vitiorum. Exempla, unde discitur ingenium hominum, artes versutæ & reconditæ, callida consilia; & brevi, quæ animum ista rerum cognitione imbuunt, quæ nobis simili in casu positis, usui possunt esse in hoc, ut bonis utamur, à noxiis, quæ inferri possent, nobis caveamus. Et dicendum, exempla esse bona, si ad motus corporeos referuntur, quin necessaria; cum enim ad hos cognoscendos, animæ debeat fieri occasio per sensus, illa, quæ in sensus incurrunt, ut sunt exempla, ad hanc cognitionem promovendam, erunt optima; nullâ enim necessariâ consequentiâ deduci potest ex animâ, motus corporeos hos potius, quam alios, fieri debere, nisi cognitio priorum aliquorum motuum, tanquam principiorum, etiam per sensus cognitorum, præcesserit; adeoque loquor de primò primis motibus, eos ab anima absque sensibus cognosci non posse. Atque talis motuum corporeorum multa observatio, eorumdemque memoria; *experientia* vocatur. Hinc iterum deduci posset, quemvis in cognoscendis rebus principiis in-

digere, quibus ignoratis circa res ratiocinari non potest; anima enim citra motus corporeos primò primos cognitos, corpora cognoscere non potest; sed quidem, cognitis primis motibus ad alios intellectu assurgere, qui sunt immediati priorum effectus. Unde differentia cognitionis corporum in homine ingenioso, & in plebejo, intelligitur. Homo plebejus potest habere multam rerum experientiam, sed nescit eandem extra illum unum casum extendere. Ingeniosus vero qui experientiam habet, continuas consequentias ex primis istis motibus facit, & per illos, alios invenit. Unde experientia multa, non infert ingenium; neque contra, ingenium infert experientiam, (quid enim ingenium sit antè audivimus) sed corporum debita cognitio, infert diligentem corporum observationem junctam, cum ingenio. Quare illi errarent, qui vellent corpora cognoscere solo intellectu; Simul & illi, qui solà experientiâ eorum cognitionem haberi posse autumarent, experimenta experimentis cumulantes. In exemplis autem spectatis, prout istæ actiones sunt bonæ, vel malæ, non eadem est ratio: illæ enim sine occasione sensuum cognosci possunt, solâ attentione ad illa principia turpis & honesti, omnium animis innata. Quare si aliquod exemplum tale adfertur ad nos movendum, non afficiemur ab eodem, nisi illud intelligamus esse tale, quale nobis proponitur, si scilicet ex ratione agere volumus. Demonstrandum itaque illi est, qui vult nos illo exemplo convincere, hoc cum ratione convenire, vel contra: & si postea illi assentimur, non id erit quatenus exemplum est, sed quatenus intelligimus hoc cum ratione convenire, vel non. Potuisset itaque ille fecisse compendium laboris, si, quod posterius fecit, primò fecisset. Id quidem verum est, nos occasione exemplorum multa examinare de bonitate aut malitiâ actionum, quæ absque hac non examinasset; sed hoc iterum ab infantia est, quando de nullis rebus, nisi ad prævios corporis per organa sensuum factos motus, soliti fuimus judicare, credentes inde, omnem cognitionem ex rebus haberi, nullam ab anima ipsa proficisci: atque idè semper sensibilia notiora non sensibilibus existimantes, quia illa nostro cognoscendi modo primò videbamus cognoscere, colligentes ex rebus cognitis, rem cognoscentem; ita, quod in nostra argumentatione erat posterius, re ipsa,
& se-

& secundum legitimum cognoscendi modum etiam tale esse putavimus, nec in ipsa cognitione rerum rem cognoscentem involvi vidimus; quasi hic verum non sit, agere, esse præsupponit. Itaque, hic quidem objicitur quid fiat, sed non quid fieri debeat; & exemplo, quid de exemplis sentiendum sit, adstruitur. Quoniam ergo omnis bonitas talium exemplorum, non nisi ab adjecta ratione est, quæ intelligi abque isto exemplo, solâ, mente, potest; patet, quam minus rectè consuetudo agendi alicui objiciatur, tanquam norma suarum actionum, quam immutare, quantum ad se ipsum, non liceat; & quidem talis consuetudo, cujus ratio nullâ ratione probari potest, Qui assuevit examinare res secundum rectam rationem, non attendit quid alii fecerint, sed quid agendum sit; credens, si res justa & bona est, se ad eandem obligatum esse, etiamsi nullus illam fecisset; & si mala est, se eandem facere non debere, etiamsi omnes anteissent. Et si talis est, cujus actio, & agendi modus, dictamini rectæ rationis non subsunt, adeoque de quo probari non potest, ita agendum est; istius rei determinationem penes agentem manere, quod ad agendi modum, licet alii anteiverint, qui diverso a se modo egerint, & nemo suo: non potest enim is magis cogi circa hæc, quam ille, qui primus elegit hunc agendi modum; si ille, uti hic supponitur, ex actione ipsâ non fuit, sed liberè electus fuit. Et quamvis hominis commodi sit, in rebus talibus se accommodare ad modum aliorum; tamen, si illud, quod indifferens est, pro necessario obtruditur, ipso facto ostendendum est, rem talem esse indifferentem. Solet autem vulgus maximè exemplis moveri, quia ipsam agendi normam in mente ignorant, sed solò mediante sensu cognoscere assuefacti sunt, maximè etiam a sensibus movebuntur ad agendum, & ab illis quæ in sensus agunt, qualia sunt exempla. Habemus nunc quod de Authoritate humana dicamus circa verum & falsum, postquam eandem consideravimus circa turpe, & honestum. Hæc enim, uti alia præcedens, in cognoscendo est impossibilis: Vel enim assentimur rei, quia intelligimus in mente nostra, illum hominem vera dixisse, & sic autoritas non est, sed ad intelligendum occasio. Vel assentimur homini, tanquam tali, credentes, quia talis dixit, id esse verum, cæterum ipsius rei claram & distinctam in
menie

menie Ideam non habentes; & tum quidem Auhoritas est, sed rei cognitio non est, *dicimus* quidem rem ita esse, sed non *intelligimus*: neque enim est conformitas intellectus cum re, quod ad intellectionem requiritur; Sed est conformitas iudicii, & verborum nostrorum, cum isto homine. Solent autem homines tum autoritatibus adhærescere, quando, quod de re sentiant, ipsi non habent; eo fine, ut videantur res intelligere; & si in errore deprehendantur, habeant, quo se defendant: utque, qui illis contradicere ausus sit, tanti viri autoritati opponere se non audeat: quasi, qua parte pares sumus, ea impares reddi à paribus possimus: & quasi quis doctus sit habendus, antequam quæ vera doctrina sit, examinavimus. Hinc duo sequuntur, aliorum sententias, ex ipso nostro iudicio erroneas, noscere, esse superfluum. Secundo, quamvis autoritatem in hominum cognitione adducere. Nam iis intellectum nostrum non clarum, sed quidem iudicium perrinax reddi, ex dictis intelligitur: & hæc est illa confirmatio in nostra sententia, quam ab autoritatibus accipimus. Nulli ergo libri nobis lex sunt, sed tantum occasio cognoscendi, cujus cognitionis si non habemus conscientiam in intellectu, ita quidem ut sciamus nos talia eo modo in intellectu nobis repræsentare, ac illa nobis repræsentamus, quæ ex nobis ipsis habemus sine tali occasione; hoc si non sit, ne quidem cognoscimus, sed ab aliis dicta, memoriter tantum repetimus.

X V.

Atqui ita de vitiis humanæ cognitionis, non sine vitiis egi. Subfistens in hac monitione, me hæc & similia non extendere ad quotidianum vitæ commercium, quasi hæc illic observanda sunt: Ratio circumstantiarum & temporis id non permittit. Sed de illis locuti sumus, qui tempus infumunt docendis hominibus, & promovendæ humanæ cognitioni; hos, si credunt humanum genus erudiri talibus, admodum falli, evincere conatus. Unica objectio solvenda est; me ipsum hic talibus fuisse usum, nam nullum fere verbum à me posse proferri, cui Metaphora, aut similitudo non subsit, adeoque immutandas fore linguas, si hæc rectè essent dicta, præcedentes
 enim

enim omnes ita fuisse locutos. Primò respondeo, non hæc vendito pro perfectis, initia sunt. Dein, quia linguas a vulgo habemus, qui verba nescit jungere convenienter naturæ mentis, quam non novit, multæ sunt Metaphoræ & similitudines in verbis, quibus uti habemus necesse; id est, multa sunt verba quæ vulgus ad diversæ naturæ res transtulit. Nec ideo tamen necesse habemus mutare linguas, sed tantum simplicia verba per periphrasin explicare; & verba malè juncta alio modo jungere: ex hæc enim variâ verborum compositione videmus contingere, quod homines, eadem linguâ utentes, alii inepta, alii bona dicant.

POSITIONES

Super modo cognoscendi.

I.

Quia habemus prima principia adeò clara, ut omnes, ea dari, debeant agnoscere; non melius ratiocinabimur, quam ex iisdem tam clarè argumentando, ut ipse consequentia quam plurimis innotescant: adeò ut in hoc omnis labor ponendus sit, humana cognitio ut clara sit, facilis, & distincta.

II.

Tum enim optimo cognoscemus modo, quando ad primum nostra cognitionis fundamentum respicientes, quale illud sit, quare ratione illud cognoscimus, perspicientes, omnem nostram sapientiam, ad illius præscriptum inveniendam esse, putabimus; ut si illud clarum sit, nos non queramus obscura; si omnibus commune, nos sapientiam parvo hominum numero non claudamus; & quia isti firmiter assentimur, normam rebus firmiter, & cum plenâ persuasione assentiendi, inde petamus; ut, quo signo de ejus veritate certi sumus, eodem utamur, ad nos certos de quibusvis consequentiis

D

tis

rūs reddendos; semper attendentes, an signum veritatis, in primis nostris principiis obvium, in nostris adsit consequentiis.

I I I.

Habemus ergo signum veritatis in nobis, absque hoc enim non possemus de ullā primā veritate esse certi; sed erramus, quia in aliis, signo isto non utimur.

I V.

Dum ergo alia facilius, alia difficilius cognoscimus, nostra cognitio debet esse continua, & non interrupta difficiliorem ex facilioribus deductio, & generalium veritarum, ad magis à naturali cognoscendi modo remotas, applicatio; ita ut in cognitione illarum, harum cognitionem involvi, gradatim ostendamus.

V.

Nam quoniam non omnia simul cognoscimus, sed successivè; dein, quia & in successivā istā cognitione certis legibus adstricti sumus; hinc propter primum, alia prius, alia posterius cognoscemus; & propter secundum, non quodvis prius cognitum erit causa cujusvis posterioris cognoscendi, sed semper hoc certum prius, respiciet hoc certum posterius, quod si invenimus, tum legitimè ratiocinabimur.

V I.

Quoniam ergo una veritas in cognoscendo pendet ab aliā, nostra cognitio debet ad hanc normam redigi, ut cogitationes cogitationibus ita nequamus, ut nulla media veritas maneat inter principium ex quo deducitur, & ipsam consequentiam deductam; hoc nisi fit, obscuritas oritur in explicando; quod saepius quo fit, eò illa major est.

V I I.

Legitima ergo explicandi, & aliquid alicui persuadendi ratio est, ut, veritatem quam negat, aut ignorat, reducamus ad aliquod ex principiis, ex quibus fluit, usque dum invenimus aliquod in istā serie, quod dicit se concedere vel intelligere, & tum, modo, precedenti positione dicto, ad ipsam veritatem descendamus; & sic, quod nobis fuit ratio assentiendi, eadem & illierit.

VIII. Prout

V I I I.

Prout quisque autem pluribus talibus principiis instructus est, eò res facilius cognoscit; erit ergo facilitas, eique opposita difficultas in cognoscendo, non in hoc sita, quod alia mens sit alius essentiae ac alia; sed in majori, vel minori numero principiorum; eadem mente nunc plura, nunc pauciora cognoscente.

I X.

Duplici autem modo se habet mens nostra circa suas deductiones; vel enim ex rebus oblatis illas reducit ad sua principia, unde pendebant; Vel ex principiis descendit ad res alias incognitas colligendas. Adeoque, vel ex pluribus observationibus in hac & illa re factis, colligit veritates generales; vel generales veritates cognitatas applicat ad hos illosve casus: manens semper in eadem causarum serie.

X.

Hinc colligimus, ad cognoscendas res, non esse utile, adeò generales veritates animo fingere, quae rerum existentiam non involvunt, aut ponunt, sed vera fuissent, etiamsi nulla res existissent; ex illis enim ad res has vel illas argumentari non possumus indubitata consequentia, sed tantum ex hypothesi existentia, vel rei, existentiam sequentis. Ita ut hinc pateat, non rectè dici, rei existentiam per illa probari, qualis est animae cogitantis.

X I.

Quia autem in omni certà & indubitata cognitione procedendum est à tali causâ, quâ positâ effectus ponitur, & quâ sublatâ, tollitur, ad demonstrandam rem cognoscendam; hinc patet, quare tam parvi in humanâ cognitione sunt facti progressus; nempe, pro principiis assumpta sunt tam generales propositiones, a quibus cognitatis, nullo certo modo res poterant cognosci nec in existendo, nec in operando; quod tamen in omni legitimâ deductione requiritur, ut scilicet veritas prior sit ratio, & causa necessaria veritatis posterioris.

X I I.

Adeoque, quando de principiis nobiscum natis locutus sum, non intellexi

tellexi talia, nam quamvis veritates sint; principia tamen non sunt; sed intellexi, quamvis cogitationem adeò claram & evidentem, ut non possimus ejus contrarium in mente concipere clarè & distinctè, & quod uno eodemque modo nobis, etiam de hoc de industria non cogitantibus, quocumque tempore id sit, obvenit; quoque magis ad id attendimus, magis tale esse reperimus. Hæc autem sunt plurima, omnibus cognita, sed quæ principia non videntur, quia nemo ex iis solet aliquid deducere, solent enim homines, in primis suis judiciis de rebus, subsistere.

X I I I.

Hic se offert nova consequentia; quia precedenti thesi audivimus, illa principia quidem esse veritates, & tamen ex iis nullos posse fieri progressus in humanà cognitione; summè attendendum est, ne ita nobiscum argumentemur; illa res est vera, ergo est cognoscenda; non enim sufficit aliquid esse verum, sed talis veritas esse debet, quæ nexum habet cum aliâ veritate, & hæc cum aliâ, ita ut istâ cognitâ, illa cognoscamus, quæ sine istâ cognitâ non cognovissimus, & quæ scire nostrâ interest, ut promoveamus rerum optimarum scientiam. Quæ illæ res optimæ sunt, in Thesi est dictum. Hinc intelligimus, quomodo, quod est consequentia ratione hujus veritatis, possit esse principium ratione alterius.

X I V.

Finis autem istius nostræ cognitionis hic esse debet, ut per illam aliis, & nobis benè sit, hoc est, ut expeditius in vitâ nostrâ res & cognoscamus, & agamus. Omnis namque scientia ad bonum humana societatis referenda est.

E R R A T U M.

Pag. 9. lin. 4. Th. 6. lege omnem amorem aliquem &c.

